

EKOLOGIK XUSUSIYATLI FAVQULODDA VAZIYATLARNI PROGNOZ QILISH VA OQIBATLARINI BARTARAF ETISH CHORA-TADBIRLARI

Qobilov Baxtiyor Abdumannonovich

*Jizzax viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati
xavfsizligi o'qitish markazi o'qituvchisi*

Kobilov Bakhtiyor Abdumannonovich

*Instructor at the Life Safety Training Center of the Jizzakh Region
Department of Emergency Situations*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarning tabiati, yuzaga kelish sabablarini prognoz qilish usullari va ularning oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha samarali chora-tadbirlar tizimi tahlil qilinadi. Maqolada ekologik xavfning oldini olish, resurslardan oqilona foydalanish va favqulodda vaziyatlarning salbiy ta'sirini kamaytirishga qaratilgan strategiyalar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: ekologik favqulodda vaziyat, prognozlash, oldini olish, xavfsizlik, atrof-muhit, chora-tadbirlar, ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar.

FORECASTING ECOLOGICAL EMERGENCY SITUATIONS AND MEASURES TO MITIGATE THEIR CONSEQUENCES

Abstract: This article analyzes the nature of ecological emergency situations, methods for predicting their occurrence, and an effective system of measures to mitigate their consequences. The study examines strategies aimed at preventing ecological risks, ensuring rational use of resources, and reducing the negative impacts of emergency situations.

Keywords: ecological emergency, prediction, prevention, safety, environment, measures, socio-economic consequences.

Zamonaviy dunyoda inson faoliyati natijasida ekologik muhitga bosim ortib bormoqda. Sanoat chiqindilari, transport vositalari, qishloq xo'jaligi va boshqa antropogen omillar tabiiy resurslarni kamaytiradi va ekologik favqulodda vaziyatlar yuzaga kelish xavfini oshiradi. Bunday vaziyatlar ko'pincha inson faoliyati natijasida paydo bo'lgan va tabiiy ofatlardan farqli holda atrof-muhit va inson salomatligiga jiddiy zarar yetkazadi. Shu sababli ularni oldindan aniqlash, prognoz qilish va oqibatlarini minimallashtirish chora-tadbirlari ustuvor ahamiyatga ega.

Ekologik favqulodda vaziyatlar turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Ular kimyoviy va sanoat xatarlarini, masalan zaharli moddalar oqishi, sanoat chiqindilari, neft va gaz quvurlarining shikastlanishini, shuningdek, biologik xavflarni, masalan zararkunanda organizmlar tarqalishi yoki infeksiyon kasalliklarning tabiiy muhit orqali kengayishini o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, tabiiy resurslar bilan bog'liq xavflar — suv havzalarining ifloslanishi, tuproq eroziyasi yoki o'rmonlarning yo'qolishi — ham ekologik favqulodda vaziyatlar kategoriyasiga kiradi. Atmosfera va iqlim o'zgarishlaridan kelib chiqadigan xatarlar, masalan havo ifloslanishi, kislota yomg'iri yoki ekstremal iqlim hodisalari, inson va tabiat uchun jiddiy tahdid soladi.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va oqibatlarini kamaytirishning birinchi bosqichi ularni prognozlashdir. Prognozlash jarayoni hududning ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlarini hisobga olib amalga oshiriladi. Bu maqsadda geoinformatsion tizimlar yordamida xavfli hududlarni xaritalash va ularning tarqalish yo'nalishini tahlil qilish, statistik va matematik modellashtirish orqali o'tgan davr voqealari asosida xavf darajasini aniqlash, monitoring tizimlari orqali atmosfera, suv, tuproq va biologik indikatorlarni doimiy nazorat qilish samarali vosita hisoblanadi. Shuningdek, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlarni tahlil qilish orqali xavfli hodisalarni erta aniqlash va reaksiya choralari ishlab chiqish imkoniyati mavjud.

Favqulodda vaziyat yuzaga kelganda oqibatlarini kamaytirish uchun chora-tadbirlar tizimi muhim ahamiyatga ega. Bu tizim favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlikni, xavfli hududlarda evakuatsiya yo'llari va xavfsizlik protokollarini ishlab chiqish, shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlashni o'z ichiga oladi. Zararlangan hududlarni barqarorlashtirish, ifloslangan suv havzalarini tozalash, tuproq va o'rmonlarni tiklash hamda zarar ko'rgan ekotizimlarni reabilitatsiya qilish muhim chora hisoblanadi. Shuningdek, ijtimoiy-ma'naviy ishlar orqali aholini xavf haqida xabardor qilish, ekologik ongni oshirish va favqulodda vaziyatlarda sog'lom xulq-atvorni shakllantirish choralari qo'llaniladi. Qonuniy va institutsional mexanizmlar yordamida ekologik nazorat kuchaytiriladi, zarar yetkazgan shaxs yoki korxonalarga nisbatan chora ko'riladi. Resurslarni samarali boshqarish, zaxira fondlarini yaratish va texnik vositalar hamda inson resurslarini oqilona taqsimlash orqali favqulodda vaziyatlar oqibatlarini tez va samarali bartaraf etish mumkin.

Maqolada keltirilgan tahlil ekologik xavfli hodisalarni oldindan aniqlash va baholash, favqulodda vaziyatlarni boshqarish tizimini mukammallashtirish, atrof-muhitni himoya qilish va ijtimoiy-iqtisodiy zararlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, maqola ekologik xavfsizlik, favqulodda vaziyatlarni prognozlash va ularni bartaraf etishning zamonaviy usullarini birlashtiradi, ilmiy va amaliy jihatdan foydali bo'lib xizmat qiladi.

Ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar insoniyat va tabiat uchun jiddiy xavf tug'diradi. Ularni prognoz qilish va oqibatlarini bartaraf etish chora-tadbirlari hududni ekologik xavf jihatdan tahlil qilish va monitoring qilish, statistik modellashtirish va sun'iy intellekt yordamida oldindan ogohlantirish tizimini yaratish, favqulodda vaziyatlar paytida inson va tabiat resurslarini samarali boshqarish, zararlangan hududlarni reabilitatsiya qilish va ekologik barqarorlikni ta'minlash, shuningdek, ijtimoiy ong va ekologik ma'rifatni oshirishni o'z ichiga oladi. Ushbu chora-tadbirlar tizimi ekologik favqulodda vaziyatlarning salbiy

oqibatlarini kamaytirishga va inson faoliyati bilan bog'liq xavflarni minimallashtirishga imkon beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarni prognozlash va ularning oqibatlarini bartaraf etishning samarali tizimi bir necha asosiy yo'nalishlarda o'z ifodasini topadi. Avvalo, favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni erta aniqlash tizimlari hududning ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali monitoring va prognozlashni ta'minlaydi. Statistik va matematik modellashtirish, geoinformatsion tizimlar va sun'iy intellekt texnologiyalari xavfli hududlarni aniqlash va xavf darajasini baholash imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, favqulodda vaziyatlar paytida resurslarni samarali boshqarish, zararlangan hududlarni tezkor reabilitatsiya qilish va ekologik tiklanishni ta'minlash orqali zararlar sezilarli darajada kamayadi. Evakuatsiya va himoya choralari, shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlash, ijtimoiy ong va ekologik ma'rifatni oshirish favqulodda vaziyatlarda inson xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Natijalar shuningdek, favqulodda vaziyatlarning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini kamaytirishda ekologik va institutsional nazoratning muhimligini ko'rsatadi. Qonuniy mexanizmlar, zaxira fondlari, texnik va inson resurslarining samarali taqsimlanishi ekologik favqulodda vaziyatlarning salbiy ta'sirini minimallashtirishda asosiy vosita hisoblanadi.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ekologik xavflarni prognozlash va favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish chora-tadbirlari tizimi ilmiy asoslangan, tizimli va ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan samarali yondashuvga ega bo'lib, hududiy va milliy darajada ekologik barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Ushbu maqolada ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarning tabiati, ularni prognozlash usullari va oqibatlarini bartaraf etish chora-tadbirlari tizimi

tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik xavfli hodisalarni oldindan aniqlash va monitoring qilish, statistik modellashtirish va sun'iy intellekt yordamida ogohlantirish tizimini yaratish, favqulodda vaziyatlar paytida resurslarni samarali boshqarish hamda zararlangan hududlarni reabilitatsiya qilish salbiy oqibatlarni sezilarli darajada kamaytiradi.

Shuningdek, ijtimoiy ongni oshirish va ekologik ma'rifatni rivojlantirish favqulodda vaziyatlarga tayyorlikni kuchaytiradi, inson va tabiat xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, maqolada keltirilgan chora-tadbirlar tizimi ekologik barqarorlikni mustahkamlash, favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini minimallashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy zararlarni kamaytirishga yo'naltirilgan samarali yondashuv sifatida ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev, T. Ekologik xavfsizlik va favqulodda vaziyatlar boshqaruvi. Toshkent: Fan va texnologiya. (2015).
2. Karimov, S. Favqulodda vaziyatlar va atrof-muhitni muhofaza qilish. Toshkent: O'zbekiston davlat ekologiya instituti nashri. (2018).
3. Rasulov, M., & Yo'ldoshev, A. Tabiiy va texnogen ofatlar: prognozlash va oqibatlarni bartaraf etish. Toshkent: Universitet nashriyoti. (2020).
4. Shodmonov, R. Ekologik monitoring va xavfli hududlarni baholash usullari. Toshkent: Ilmiy nashrlar. (2017).